

VODIČKA, K. – CABADA, L. *Politický systém České republiky. Historie a současnost. 2.* aktualizované a rozšířené vydání. Praha 2007 : Portál. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6

Obecně

Kniha je společným dílem Karla Vodičky a Ladislava Cabady, na její přípravě se dále podílel Karel Šimka, Šárka Waisová-Cabadová, Ladislav Mrklas a Karel Vít. Základem textu je starší Vodičkova práce *Politisches System Tschechiens* (1996). Ta byla určena především německému čtenáři a koncipovaná byla jako tranzitologická studie. Právě ona předurčila základní analytické přístupy a v některých směrech i strukturu recenzované knihy, totožné jsou i celé bloky textu. Následovalo první vydání *Politického systému České republiky* (2003). Šlo z větší části o překlad původní Vodičkovy práce, který byl aktualizován, částečně přepracován, a navíc doplněn o některé nové pasáže z Cabadova pera. Poté Vodička vydal opět německou monografii, *Das politische System Tschechiens* (2005). A odtud, od formální struktury a textu této monografie, vede dobře patrná spojnice k druhému vydání *Politického systému České republiky* (2007), připraveného opět s Cabadou.

Vodičkovy samostatné práce v němčině nejsou s českými texty zcela totožné. Zejména proto, že zaměření publikací není úplně stejné, byť je velmi podobné – zejména *Das politische System Tschechiens* a obě vydání *Politického systému České republiky* – a také proto, že pasáže, které jsou v českém textu dílem Cabadovým, píše v německém sám Vodička. Dále proto, že mezi německým a českým vydáním jsou prodlevy, takže každý novější text je aktualizován. A konečně proto, že německé práce jsou určeny primárně německému čtenáři a seznamují tedy i s realitami, jež není nutno českému čtenáři přibližovat. Jmenované práce by si jistě zasloužily podrobnější srovnání, založené na důkladné textové analýze – výsledek by mohl vyjevit nejen přesný obraz filiace recenzované knihy, ale posloužit též jako příklad závislosti interpretace na hodnotovém zakotvení autora – , v rozsahu recenze však není možný. Pouze k hodnotovému zakotvení autorů připojím ještě později několik slov.

Recenzovaná práce je rozdělena do dvou větších celků. První, zahrnující zhruba třetinu knihy, je členěn primárně chronologicky a je věnován historickým kořenům (1918–1992), zatímco druhý je členěn primárně tématicky a je v něm rozebírán politický systém ČR (1993–dodnes, formálně do léta 2007). Součástí knihy je rovněž seznam pramenů a literatury, společný jmenný a věcný rejstřík, přímo v textu jsou obsaženy mnohé grafy a tabulky.

První část tvoří kapitoly k politickému systému 1. republiky v letech 1918–1938, velmi stručné shrnutí let 1938–1948 (období 1945–1948 chybí téměř úplně), obsáhlé rozborů politického systému v letech 1948–1989 a nakonec přehled vývoje v letech 1989–1992, velmi stručný a zaměřený zejména k problémům česko-slovenského soužití. Cabada je autorem textu k vývoji do r. 1945, Vodička autorem většiny textu od r. 1945 do r. 1992, společným dílem kapitola o rozpadu Československa.

Druhá část obsahuje podrobnější pasáže k charakteru politického systému ČR, k jeho základním principům, k politické kultuře, k intermediárnímu systému a systému politických stran, k úloze médií, k ústavním institucím, státní správě a samosprávě. Uzavřena je tranzitologickým závěrem, hodnotícím proces transformace politického systému ČR ve středoevropském kontextu a míru jeho konsolidace. Cabada je autorem pasáží o politické kultuře a o systému politických stran, kapitola o místní správě a samosprávě je výsledkem

společné práce Cabadovy, Šimkovy a Vodičkovy. Všechny ostatní části knihy, včetně závěru, jsou pak dílem Vodičkovým, pouze v jedné z podkapitol v kapitole o ústavních institucích je jako spolupracovník uveden Šimka.

Co se koncepce týče, práce se obecně opírá především o Eastonovu teorii politického systému – jakkoli v samotném textu není systémový přístup příliš patrný –, Vodičkovy pasáže pak navíc o tranzitologické teorie (zejména o Merkla, Rüba, do určité míry o Przeworského, O'Donnella a Schmittera). Uplatníme-li trojdimenzionální pojetí politiky, je předmětem zájmu rovina polity a politics – výrazněji než rovina politics je přitom zastoupena rovina polity –, rovina policy je vynechána. Formální struktura je dána německými vzory (autoři se odvolávají na příručky k politickému systému SRN, dobře patrný je vzor Rudziova *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*). Zdroje pak mimoděk odkazují na prostředí, z něhož autoři vzešli – drtivá většina pramenů a literatury je buď německá, nebo česká.

Kvalita redakční práce nakladatele je poněkud problematická. V textu lze najít řada drobných tiskových chyb – zejména v obsahu, ale i v samotném textu (např. spojení více slov do jednoho na s. 317, chyby ve fontech nadpisů na s. 328) nebo v tiráži (kde stojí, že jde o vydání první, ačkoli hned v první větě úvodu se mluví o vydání druhém a totéž stojí i přímo na přebalu knihy). Rejstřík, pro publikaci tohoto typu věc klíčová, je velmi „děravý.“ (Např. politické strany nemá vůbec cenu vyhledávat, buď nejsou v rejstříku uvedeny vůbec, nebo se v textu vyskytují mnohem častěji, než na kolik míst rejstřík odkazuje. Stejně tak NATO, v textu několikrát zmíněné, v rejstříku vůbec nenajdete. O autorech, z nichž je v textu citováno nebo je na ně odkazováno, ani nemluvě.).

Srovnání s prvním vydáním

Recenzovaná kniha je druhým vydáním stejnojmenné knihy z r. 2003. Na přebalu nese prohlášení, že jde o „*druhé, aktualizované a rozšířené vydání*“, sami autoři o druhém vydání hovoří jako o „*podstatném přepracování*“. Co se tedy změnilo?

Do historické části byla oproti prvnímu vydání doplněna stručná kapitola o vývoji v letech 1938–1945. Některé pasáže byly aktualizovány a v tomto smyslu rozšířeny, některé byly naopak zkráceny (týká se např. odkazů ke vstupu do EU nebo k situaci na Slovensku). V některých kapitolách byl text oproti prvnímu vydání přeskládán – celek textu zůstal, bylo jen změněno pořadí odstavců. Některé kapitoly byly přejmenovány (kap. *Místní státní správa: okresy a jejich osud* byla přejmenována na *Obce a jejich funkce v místní státní správě*). Došlo ke změnám v grafech/tabulkách (přibyly některé nové, některé starší – ale jen některé – byly aktualizovány, některé byly vyměněny za jiné). Jmenný a věcný rejstřík, jež byly v prvním vydání odděleny, jsou spojeny dohromady. Některá slova či pasáže v textu, která byla v prvním vydání vyvedena tučně a posilovala využití knihy jako učebnice, již tučně vyvedena nejsou. Specifickým problémem je pak nižší kvalita redakční práce nakladatele, o tom jsem se již zmínil.

Změnu svého druhu představuje zařazení publikace do tématické skupiny. První vydání bylo označeno jako „*studie-politický systém-Česko*“. Druhé vydání je charakterizováno jako „*monografie*“ a „*učebnice*“, což přece jen lépe vystihuje charakter textu.

Po formální stránce je tedy největší změnou nová Cabadova kapitola, „*Česká a slovenská politika v období druhé republiky a druhé světové války*“. Jde ovšem jen o stručný a spíše historický výklad, v němž se o charakteru politického systému mnoho nedozvíme. V ostatních Cabadových pasážích došlo asi k největším změnám v kapitole o stranickém systému (vynechání Unie svobody a doplnění Strany zelených). Vodičkovy pasáže jsou v detailech přepracovány na mnoha místech, většinou však jde o přepracování ve smyslu aktualizování, jen výjimečně o přepracování ve smyslu přidání dalšího rozměru (např. v závěrečné kapitole přidání demokratické tradice jako jedné z transformačních výhod ČR). Po věcné stránce se ani Cabadovy, ani Vodičkovi závěry v druhém vydání neliší od vydání prvního. Nepokládáme-li za takovou změnu oněch několik vět, jež Vodička vsunul do závěrečné kapitoly a které v prvním vydání nebyly, byť stejný smysl dával po mém soudu text i bez nich (explicitně formulované přesvědčení, že ČR sice výrazně postoupila ve všech rovinách konsolidace, které stanovil Merkel, že ale v některých z těchto rovin ještě ČR za konsolidovanou nemůžeme označit).

Jakkoli chápu, že poctivé přepracování odborné práce je věc mimořádně náročná – rovná se v podstatě napsání práce nové, se všemi nároky na pozornost a promyšlení –, musím upozornit také na některé problémy, jež přepracování prvního vydání přineslo věcně. Např. mechanické odstranění odkazů na EU a její roli. V závěru kapitoly *Perspektivy vývoje české politické kultury* v prvním vydání vypočítává Cabada faktory, jež ohrožují stabilitu demokratického systému v ČR, a říká: „*Významným krokem by v tomto pohledu byl vstup České republiky do Evropské unie, kterým by se výrazně rozšířil počet i kvalita kontrolních mechanismů.*“ (Vodička, Cabada 2003, s. 181). Vodička se zase v kapitole *Závěr* v prvním vydání domníval, že pokud ČR nevstoupí do EU, hrozí, že země ustrne na nízkém stupni konsolidace (Vodička, Cabada 2003, s. 330). V druhém vydání jsou v obou případech věty o vstupu do EU vynechány, zbytek textu ale zůstal beze změny. Jak říkám, věřím, že autoři pracovali pod časovým tlakem a texty už znovu důsledně nepromýšleli. Protože pokud by to nebylo opomenutí, znamenalo by to, že vstup do EU neměl ten význam, jaký mu v prvním vydání přisuzovali. Jestliže vstup do EU nevedl ani k dílčí reformulaci závěrů, jestliže autoři vidí rizika stále stejná a ve stejné intenzitě, pak se tedy mýlili buď v prvním vydání, nebo se mýlí nyní... Dalším příkladem nešťastné změny je osud charakteristiky antisystémové politické strany. Tato obecná charakteristika, doplněná aplikací na konkrétní příklad, byla v prvním vydání přiřazena jako poznámka pod čarou k pasáži o HZDS (Vodička, Cabada 2003, s. 317). V recenzované knize je přesunuta do výkladu o politickém stranictví za 1. republiky (Vodička, Cabada 2007, s. 29), leč je tam přesunuta úplně celá, včetně odkazu na HZDS...

Zaráží mě...

V textu je dále řada věcí, jež bych neoznačil přímo za chybu, ale přiznávám, že mě trochu zarážejí. Třeba publicistická lehkost, s níž autoři používají některé základní pojmy (např. populismus nebo antisystémová strana). Jako jistou slabinu vnímám také skutečnost, že se v knize hovoří o demokracii, autoritativním režimu nebo totalitě, ale chybí jakákoli zmínka o typologii politických režimů. Zejména režimů nedemokratických, protože tranzitologický rozměr je jedním z klíčových rozměrů a protože politickému systému ČR po r. 1989 je jako klíčová charakteristika připisována „antitotalitní podstata“ (Vodička, Cabada 2007, s. 141). Je to o to překvapivější, že třeba ve Vodičkově předchozí práci taková typologie přítomna je, ČSSR je označováno za režim totalitní (Vodička 2005, s. 29).

Ať už autoři zamýšleli text jako studii, nebo jako učebnici, trochu mě zaráží jejich zdroje. Psát práci o politickém systému a nepoužít Almonda? O systému politických stran a o antisystémové straně a nepoužít Sartoriho? O politické kultuře a nepoužít Almonda a Verbu? O cleavages a nepoužít Rokkana a Lipseta? O nedemokratických režimech a nepoužít Linze? O intermediárním systému a nepoužít Schmittera a Lehmrucha? U původní práce k politickému systému by tyto věci byly zvláště na pováženu, ale i v případě učebnice pokládám za trochu nešťastné opírat se o české autory, kteří z větší části jenom převyprávěli původní zahraniční zdroje...

Je také škoda, že některá témata autoři vůbec pominuli. Víím, že to zní jako laciná námitka – každé práci lze vytknout, že něco pominula –, ale v tomto případě vidím několik poměrně zásadních mezer. První nepochybně je, že autoři zcela rezignovali na téma policy, ať už v jakkoli stručné podobě, a tím samozřejmě vynechali řadu důležitých problémů. Učinili to vědomě (Vodička, Cabada 2007, s. 10), postrádám však jakékoli teoretické zdůvodnění nebo alespoň vysvětlení. I kdybychom však přijali toto omezení jako legitimní, citelně chybí alespoň krátké pasáže o společenské a hospodářské struktuře jako limitech politického systému a o problémech implementace politických rozhodnutí. (Na okraj připomínám, že právě třeba Rudzio, o kterého je opřena formální struktura knihy, se tomuto tématu také věnuje.) Z jednotlivých věcí by pak bylo podle mého názoru třeba doplnit např. úlohu centrální banky nebo dopracovat přehled systému státní správy a úlohy agentur, zřizovaných státem (v kapitole, která se deklaratorně věnuje státní správě a samosprávě, je prostor věnován téměř výhradně samosprávě).

Narazil jsem také na jednu nespornou chybu, za níž ale možná nemohou autoři, nýbrž autorka grafů nebo nakladatel, příp. tiskárna: Stejně jako v prvním vydání jsou na úvod kapitoly o systému politických stran použity dva grafy, které mají zachycovat vývoj stranického systému (Vodička, Cabada 2007, s. 206, 207). První problém tkví v tom, že grafy jsou dovedeny jen do r. 2002, tedy že od prvního k druhému vydání nebyly aktualizovány. Daleko podstatnější však je, že grafy odrážejí realitu opravdu velmi nepřesně. Např. v prvním grafu, znázorňujícím vývoj stranického systému v letech 1860–1948, je naprosto zkrácen vývoj levice. Zcela je pominuta skutečnost, že KSČ vznikla z ČSDSD a chybějí i další strany, které se z ČSDSD odštěpily. Vůbec také není vyznačeno, že NSP z r. 1938 vznikla z ČSDSD, části KSČ a části ČSNS, nebo že ČSDSD se v r. 1938 sama de iure zlikvidovala a obnovila až v r. 1945. A do třetice, ČSNS je znázorněna jen jako pokračování NSP z 20. let, ale úplně chybí, že byla především pokračováním ČSS. Ve druhém grafu, zobrazujícím vývoj stranického systému po r. 1990, pro změnu zcela chybí Strana zelených (paradoxně, v popisku pod grafem obsažena je...) nebo Evropští demokraté či následnická SNK-Evropští demokraté (což je dáno tím, že graf byl doveden jen do r. 2002).

A když už jsme u grafů: uniká mi smysl výměny podrobného schématu intermediárního systému, obsaženého v prvním vydání (Vodička, Cabada 2003, s. 187) za nové schéma (Vodička, Cabada 2007, s. 188), zjednodušené až na hranici zbytečnosti a především problematické svou chybějící vazbou mezi „lidem“ a intermediárním systémem...

Hodnotové zakotvení

V úvodu jsem slíbil připojit několik slov k tématu, které se v recenzích politologických prací většinou zcela pomíjí nebo opisuje různými eufemismy – téma hodnotového zakotvení autorů a jejich politického přesvědčení. Jsem si vědom komplikovanosti problému a zároveň vím – a zdůrazňuji –, že moje vyjádření bude jistou simplifikací, přesto si troufám říci: autoři jsou nejen hodnotově zakotveni, ale mají i silné politické přesvědčení, a to se v jejich textu odráží. Každý z autorů má přitom politické přesvědčení jiné. Patrné je to zvláště v pasážích, kde oba autoři pojednávají stejné téma, přičemž rozdíl je vidět jak v tom, co říkají, tak v tom, o čem mlčí. Nebudu se snažit autory přesně přiřadit k jednotlivým politickým proudům nebo subjektům, uvedu pouze jeden dobrý příklad: interpretace voleb v r. 2006 a sestavování obou vlád Mirka Topolánka.

Cabada vidí problém v populistické a radikální rétorice Jiřího Paroubka, kterou ODS pouze místy „*oplácela*“ a zdůrazňuje, že rovněž antikomunistická rétorika ODS a KDU-ČSL byla jen reakcí na rétoriku Jiřího Paroubka a že tím společnost byla „*upozorňována na to, že volbou ČSSD přibližuje možnost podílu KSČM na vládnutí v zemi.*“ Jiří Paroubek pak neunesl „*volební prohru a zejména nemožnost sestavení (skryté) koaliční vlády mezi ČSSD a KSČM*“, jeho rétorika byla nepřiměřená situaci a byla „*jedním z hlavních důvodů toho, že vláda s důvěrou Poslanecké sněmovny začala v České republice fungovat teprve v lednu 2007.*“ Vedení ČSSD usilovalo o velkou koalici, ale to Mirek Topolánek zavrhl, protože by ODS „*dle jeho soudu podvedla své voliče*“. Při druhém pokusu o sestavení vlády dovedl Mirek Topolánek do konce koaliční jednání s KDU-ČSL a Zelenými a „*představil dva poslance, kteří se oddělili od poslaneckého klubu ČSSD a neúčastí na hlasování o důvěře vládě přislíbili umožnit vznik koaliční vlády, jež disponuje stem mandátů v Poslanecké sněmovně.*“ (Vodička, Cabada 2007, s. 212, 216–217)

Vodička pro změnu upozorňuje na úlohu Václava Klause – jehož „*působení v úřadě prezidenta není nestranné*“ –, který ve volební kampani v r. 2006 využíval „*plně své mediální platformy a autority hlavy státu k intenzivní předvolební podpoře ODS.*“ Po volbách pak byl sestavením vlády pověřen Mirek Topolánek, jeho pokusy o sestavení vlády však zůstávaly bezúspěšné. „*Jedinou cestou k vytvoření vlády s většinovou parlamentní podporou – a za vyloučení komunistů – bylo ustavení velké koalice z občanských a sociálních demokratů.*“ Programové cíle byly podobné, vedení stran však nedokázala shodnout, protože v horké fázi předvolebního boje se nekonala „*férová soutěž o přízeň voličů, nýbrž nenávislná kampaň s nasazením neregulérních prostředků.*“ Blokové rozdělení vedlo k první vládě Mirka Topolánka, jež nedostala – „*jak se dalo předpokládat*“ – důvěru sněmovny a vítězství dosáhl Topolánek až při sestavování druhé vlády „*pomocí dvou přeběhlíků opozice. (...) Námitky, že středo-pravá koalice oba poslance ČSSD uplatila, předseda ODS odmítl. Oba odpadlíci zdůvodnili svůj překvapivý krok tím, že to bylo nutné pro „stabilitu země.“*“ Mnohé však „*nasvědčuje tomu, že nejednali výlučně z ušlechtilých motivů, které uváděli,*“ pozornost si zaslouží zejména „*intenzivní kontakty s oběma přeběhlíky*“, které pěstoval „*tajemník předsedy ODS Marek Dalík, který byl již v minulosti vyšetřován policií pro důvodné podezření z pokusu o uplácení poslance US-DEU Kořistky...*“ (Vodička, Cabada 2007, s. 271, 273–274).

Aby bylo jasno: autorům to nevytýkám. Hodnotové zakotvení vědecké práce je samozřejmé, klasický pozitivismus už je po mém soudu definitivně mrtev. I politické přesvědčení chápu u vědce jako legitimní. Právě v recenzi je však na místě na obě upozornit, stejně jako upozorňujeme třeba na metody nebo na heuristickou základnu. A tím spíše v recenzi práce, jíž autoři sami chápou jako nezbytný předpoklad sebereflexe společnosti (Vodička, Cabada 2007,

s. 9) a jež byla ve svém prvním vydání dokonce uvozena větami, jako: „*Kritická analýza politiky, kterou práce k politickému systému nutně musí být, se může dotknout některé z vlivných mocenských skupin. Ten, kdo přijde s publikací k politickému systému první, nese „svou kůži na trh“.* Možná právě z tohoto důvodu nevyšla za celých deset let od založení České republiky ani jedna kniha k jejímu politickému systému.“ (Vodička, Cabada 2003, s. 11)

Závěr

Autoři mají pravdu, když říkají, že jejich práce je první a stále jedinou monografií k politickému systému České republiky v českém jazyce (Vodička, Cabada 2007, s. 9). Nikdo jiný se skutečně o srovnatelně propracovanou příručku k domácímu politickému systému dosud nepokusil, není vlastně s čím srovnávat. Proto se také recenzovaná kniha špatně hodnotí. Shrnutí bych to tedy následovně: Jako všeobecná příručka nebo jako učebnice je kniha dobrá, přesněji, není zde dosud žádná lepší, jako studie má však práce své limity. Abych parafrázoval autory, další monografii k politickému systému ČR považuji za naléhavě potřebnou.

Literatura:

VODIČKA, K. – CABADA, L. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha 2007 : Portál. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6

VODIČKA, K. – CABADA, L. *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. 1. vydání. Praha 2003 : Portál. 351 s. ISBN 80-7178-718-3